Hållbar utveckling i fjällen

Nuvarande trender och framtida utmaningar

Rapport från Fjälldelegationens konferens 2013

LÄNSSTYRELSEN DALARNAS LÄN

Länsstyrelsen Västerbotten

Länsstyrelsen Norrbotten

Länsstyrelsen Jämtlands län

Innehållsförteckning

Sammanfattning **3**

1. Fjällområdet – en unik del av Sverige **6**
Långsiktigt hållbar markanvändning 7
Den socioekonomiska utvecklingens tre geografier – folk, pengar och jobb 8
Storslagen fjällmiljö 8

2. Trender inom besöksnäringen **9**
Alpin turism motor i fjällens turismutveckling 9
Känn dina fjäll! 10
Skyddade fjäll med upplevelser i fokus 11

3. Trender inom större industrietableringar **12**
Guldrusch i gruvnäringen 13
Vind – en kraft med potential 14
Fjällekosystemens resiliens 14
Rennäringen och en hållbar utveckling i fjällen 15

4. Workshop om framtida utmaningar **16**

Aha-upplevelser, lärdomar, insikter? **20**

Deltagare **21**

Program **22**

Bilder (där inget annat anges) och layout: Anders Esselin, Man & Nature

Intensiva dagar med gott samtalsklimat

90 personer, två intensiva dagar och ett gott samtalsklimat. Så kan man sammanfatta fjällkonferensen som hölls i Åre den 4–5 februari. Som avslutning gav Sven-Erik Österberg, landshövding i Norrbottens län, tre löften:
– Vi landshövdingar i de fyra fjälländen ska medverka i översynen av det statliga ledsystemet och aktivt arbeta för en upprustning av fjällederna. Vi ska med stöd av fjällprogrammet och konferensens diskussioner fortsätta vår samverkan i fjällfrågor och uppmärksamma regeringen på viktiga frågor. Och fler konferenser kommer.

Det var en efterlängtad fjällkonferens som genomfördes i Åre den 4 och 5 februari. Den hade varit planerad länge och många hade sett fram emot den. Temat var Hållbar utveckling i fjällen.

– Äntligen blir den av, sa Dalarnas landshövding Maria Norrfalk som inledde.

Hon är ordförande i Fjälldelegationen – ett samverkansorgan för fjällfrågor inrättat av regeringen 1997 – som arrangerade konferensen. I delegationen ingår också länsstyrelserna och landshövdingarna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

– De här dagarna ska vi utbyta kunskaper och erfarenheter, lära av varandra, få en nulägesbild och se möjligheterna med fjällvärlden, sa Maria Norrfalk.

Långsiktiga lösningar

Rolf Annerberg, generaldirektör på Formas och ordförande i Miljömålsberedningen, berättade att vi har 16 miljömål och att de flesta berör fjällen. Han sa att Miljömålsberednings arbete handlar om att ta fram långsiktiga lösningar för bland annat markanvändningen i Sverige.

Hur arbetar vi med skydd och skötsel av landområden? Hur kan den lagstadgade miljöhänsynen i skogsbruket utvecklas? Det var två av hans frågor.

I sammanhanget nämnde Rolf Annerberg också begreppet ekolandskap, en ny form för arbete med hållbarhet i ett landskapsperspektiv som utredningen funderar på.

Befolkning och sysselsättning

– 98 procent av Sverige är obebott, sa professor Kerstin Westin då hon talade på temat ”Folk, pengar och jobb”.

Hon beskrev Sverige på ett för många nytt sätt och skapade en hel del aha-upplevelser bland åhörarna. Som professor i kulturgeografi kom hennes anförande att handla mycket om befolkning och sysselsättning. Befolkningen rör sig mot storstädernas kranskommuner och universitetsstäderna, men sysselsättningsgraden i fjällkommunerna är hög även om många minskat i befolkning.

– Kolla gärna BRP, det vill säga bruttoregionalproduktionen, i fjällkommunerna. Den är högre än riksgenomsnittet och det är faktiskt bra att pengarna går från oss till övriga landet för vi behövs för Sverige. Det finns olika bilder, sa Kerstin Westin och fick många att fundera lite extra.

”Hög grad av ursprunglighet”

Storslagen fjällmiljö var temat på Eva Thörnelöfs anförande. Hon arbetar på Naturvårdsverket och pratade bland annat om miljökvalitetsmålet som till stor del handlar om ”hög grad av ursprunglighet”. Hon konstaterade att många av miljömålen inte kommer att nås till år 2020 bland annat på grund av mark- och vegetationsskador, skoter- och flygbuller samt natur- och kulturmiljövärden som inte kan anses vara säkerställda.

– Det finns 140 000 skotrar i fjällkommunerna och de ökar med mellan 4 000 och 6 000 per år. Vindkraft, terrängkörning och jakt är exempel på viktiga frågor, berättade Eva Thörnelöf.

Mer styrmedel

Det ställdes många frågor och det kom många synpunkter när det gällde buller, skador, terrängkörning och skotrar. Britt Bohlin – landshövding i Jämtlands län – efterlyste mer styrmedel och verktyg för arbetet med att förvalta och sköta fjällmiljöerna.

Hon var nästa talare och fokuserade mycket på lokala förhållanden i Härjedalen och Jämtland. Hon ställde frågan hur en länsstyrelse egentligen ska vara i det här sammanhanget och svarade själv att länsstyrelserna måste vara ”omdömesmyndigheter” som med stor kunskap och stort ansvar väger samman olika intressen efter bästa förmåga.

– Besöksnäringen är viktig och prioriterad. Under 2011 ökade turismens exportvärde med 11 procent till 99 miljarder kronor. Det är pengar det med, slog landshövdingen fast.

Britt Bohlin berättade att besöksnäringen är en basnäring i Jämtland och att en utmaning är att förlänga vintersäsongen. Hon berättade också om värdet av att turismen hela tiden utvecklas – i syfte att kunna konkurrera med Alperna. Det görs också, bland annat genom stora investeringar i bäddar och anläggningar i Härjedalen och Jämtland.

– Stora, nya ”event” och tävlingar växer fram hela tiden. Vi har haft VM i både alpin skidåkning och skidskytte och vi har världscuptävlingar också. Nu ökar intresset för att delta i löpartävlingen Fjällmaran och skidtävlingen Åreloppet, berättade landshövdingen.

– Men vi på Länsstyrelsen behöver mer stöd och bättre strategier för hur vi agerar i de olika frågorna.

800 liftar

Det turistiska perspektivet fortsatte när Hans Gerremo från SLAO, Svenska liftanläggningars organisation, berättade om besöksnäringen i fjällen. Han sa bland annat att det finns 800 liftar på 227 skidanläggningar i Sverige och att Dalarna och Jämtland är störst på området.

– Snö är bränslet och anläggningarna är

På initiativ av Fjälldelegationen samlades 90 personer i Åre under två dagar för att diskutera hållbar utveckling i fjällen.

motorerna. Vi måste ha snö för vi klarar oss inte bara på turismen under vår, sommar och höst.

Vintern 2011/2012 åkte 1,3 miljoner personer utför i de svenska fjällen. De stannade i genomsnitt fyra dagar per person vilket innebär mycket stora investeringar och många arbetstillfällen. Det ställer också krav på infrastruktur i form av vägar, vatten, avlopp och bredband.

– Jag tycker vi ska utnyttja varumärket fjällvärlden mer som ett helt unikt begrepp. Vi vet ju att den globala turismen ökar och det är en utmaning för oss, sa Hans Gerremo.

Hans tre tips till deltagarna var ökad samverkan, ett fortsatt utnyttjande av befintliga destinationer och teman, samt en kraftig utbyggnad av infrastrukturen.

Behov av bättre leder

Känn dina fjäll var Peter Nygårds talartema. Han är ordförande i STF, Svenska turistföreningen, och presenterade organisationen och verksamheten. Bland annat framgick att STF har 10 fjällstationer och 43 fjällstugor, totalt 400 anläggningar i Sverige. STF är en av landets största, ideella föreningar och har 1,4 miljoner gästnätter.

– Hos oss kan man sova i vandrarhem, Boeing 747 och kolmila. Vårt varumärke är starkt och nu har vi planer på att bygga nytt i den jämtländska fjällvärlden i Stensdalen och på Sylarna. Men vi har behov av bättre infrastruktur och tycker att lederna är för dåliga, sa Peter Nygårds med adress till de fyra länsstyrelserna.

Han sa också att STF tar ett socialt ansvar för de som inte har så mycket pengar, genom att erbjuda ett brett utbud med många möjligheter i helt olika prisklasser.

Naturturism

Första dagen avslutades med ännu ett spännande föredrag av ännu en professor, denna gång Peter Fredman från Mittuniversitetet i Östersund. Han arbetar mycket med begreppet naturturism och trender.

– Svenskarna vistas mycket ute i naturen. Vi vandrar i fjällen, strövar i skog och mark och åker utför. Spänning och äventyr plus service och lyx är ett nytt behov, en ny kombination, och ökad urbanisering innebär större behov för folk att komma ut i naturen.

– En tredjedel av våra fritidsresor har koppling till natur och både utbudets bredd och fokuseringen på hälsa och fysisk aktivitet ökar, berättade han.

Han gav också tips på sex punkter för hållbar turism i och utanför skyddad natur. Peter Fredman sa att man ska utgå från lokala förhållanden, förstå att skyddade områden är turistattraktioner, vara medveten om att friluftsliv och turism ibland går in i varandra, ha en förvaltning med besökaren i fokus, ha kunskap om besökaren samt ha ett offentligt, privat och ideellt samarbete kring utbudet.

Eftertanke

Landshövding Magdalena Andersson på Länsstyrelsen i Västerbotten höll ett kärnfullt anförande innehållande en del eftertanke. Hon konstaterade att konflikterna i fjällen är många, att gruvnäringen är på gång och att vindkraften utvecklas snabbt.

Magdalena Andersson, landshövding i Västerbottens län, konstaterade att konflikterna i fjällen är många.

– Låt inte det goda bli det bästas fiende, brukar jag säga, sa landshövdingen.

16 gruvor

Bergsstaten, som är en del av SGU, representerades av bergmästare Åsa Persson som beskrev organisationen, dess verksamhet och de konflikter som hon uppfattar.

– Vi beviljar tillstånd från prospekteringsstadiet till gruvdriften. I Sverige i dag finns 1 114 tillstånd och 16 metallgruvor. Gruvdriften kräver en bra infrastruktur, bostäder, vatten och avlopp. Gruvdriften påverkar både djur- och växtlivet och rennäringen berör stora ytor.

Hon ställde frågan om gruvnäringen egentligen hotar turismen eller kanske stöttar den och pekade också på att om det inte fanns gruvor i Kiruna så fanns inte heller staden Kiruna. På en fråga om vilken roll Bergsstaten har svarade hon att myndigheten ska agera enligt minerallagen och svara ja eller nej enligt lagstiftningen. Hon sa också att länsstyrelserna har en viktig roll.

Positiv bild

Lars Thomsson, regeringens vindkraftssamordnare för bland annat Dalarna och Jämtland, gav en mycket positiv bild av vindkraftsutbyggnaden. Han sa att det satsas fyra miljarder kronor per år i Sverige på vindkraft och att teknikutvecklingen är fantastisk.

– Klimatförändringen är ett faktum. Den är här och den påverkar både växt- och djurliv. Vi måste se till att minska användandet av fossila bränslen och därför är vindkraften viktig.

Han gav tips på hur man skulle tänka om man funderar på att bygga en vindkraftsanläggning.

– Välj en plats där det blåser, acceptera att det syns, gör stora parker och utnyttja området optimalt. Och kom ihåg att vindkraft inte står i konflikt med turismen. Den stör inte utan uppskattas positivt, hävdade Lars Thomsson.

Stor entusiasm

Urban Emanuelsson, professor vid Centrum för biologisk mångfald, var den talare som med mest engagemang talade för sin sak. Med stor entusiasm berättade han om den stora nytta i fjällen som både vandrare och betande renar har, två faktum som föreföll förvåna många deltagare.

– Det vanliga vandrandet i fjällen är bra för växt- och djurlivet. Och vad vore fjällen utan renar och gnagare? Fjällen håller på

Hans Gerremo, ordgörande i Svenska liftanläggningars organisation berättade om utförsåkningens makalösa utveckling.

att växa igen på grund av ändrad renskötsel och klimatförändringarna. Det skulle bli en utarmning!

– Renbetet och renskötseln är helt avgörande för goda förhållanden i växt- och djurlivet, hävdade professorn med hög röst.

Han ansåg att det är helt nödvändigt att väga samman alla ingrepp i fjällen och att allt måste ses i en helhet. Allt bör sättas samman och därefter gör man vad Urban Emanuelsson kallar ”en vettig planering”. I sammanhanget påminde han också lyssnarna om att Sverige är en del av Europa och att vi har skrivit på landskapskonventionen.

– Jag tycker dessutom att samebyarna får ta alldeles för mycket konsekvenser och ansvar!

Samverkan

Jörgen Jonsson, styrelseordförande i Svenska samernas riksförbund, avslutade konferensen på temat Rennäringens samverkan med andra näringar i området vilket var ett ämne många talare berört. Han efterlyste mer samråd och förhandlingar än i dag och beskrev också svårigheterna för varje enskild sameby att ha både tid och kunskap att delta på möten och hävda sin rätt.

– Vi är en nationell och etnisk minoritet, ett urfolk som var här först. Utmaningarna är många. Vi har rovdjur, gruvor, skogsbruk, vind- och vattenkraft och turism. Trycket på Sapmi är större än någonsin, konstaterade Jörgen Jonsson.

Han berättade att rennäringen rör sig över stora ytor och undrade vem som tar helhetsansvaret för dessa?

– Utvecklingen och det hårda trycket skapar fragmenterade marker, hårdare tryck på färre markområden och utökad teknikanvändning för renskötseln som måste försöka kompensera. Detta kostar oss mycket pengar och snart vet vi inte vilken teknik vi ska använda.

Han berättade att skogsbruket tar bort renlaven och förändrar landskapsbilden. Detta i kombination med att det planeras 5 000 vindkraftverk inom Sapmi har gjort att det har blivit trångt. Och alternativa betesmarker finns inte.

– Rennäringens riksintressen får ofta stå tillbaka och vi har svårt både att förklara och bli trodda. Vi vill vara delaktiga i ett tidigt skede och hellre vara samarbetspart än motpart, sa Jörgen Jonsson.

Österberg avslutade

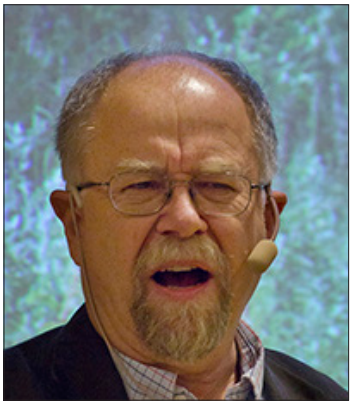
Norrbottens landshövding Sven-Erik Österberg var den som fick sluta cirkeln och sammanfatta de två konferensdagarna. Han tror på ökat tryck i fjällen och konstaterade att turisterna blir fler och att gruvintresset kommer att öka. Han anser att det största hotet mot fjällvärlden är klimatförändringarna och att mycket god samverkan och planering krävs.

– Vill vi ha renskötsel? Jag svarar absolut ja! sa landshövdingen med myndig stämma.

Avslutningsvis gav landshövdingen tre löften.

– Vi landshövdingar i de fyra fjällänen ska medverka i översynen av det statliga ledsystemet och aktivt arbeta för en upprustning av fjälllederna. Vi ska med stöd av fjällprogrammet och konferensens diskussioner fortsätta vår samverkan i fjällfrågor och uppmärksamma regeringen på viktiga frågor. Och fler konferenser kommer, sa landshövdingen och fick uppskattande applåder.

Text och bilder: Claes Ahlström

Urban Emanuelsson, professor Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Peter Fredman, professor ETOUR/ Mittuniversitetet.

Peter Nygårds, ordförande i Svenska turistföreningen, och Sven-Erik Österberg, landshövding i Norrbottens län, i samspråk under konferensen.

Konferensen i korthet

När: Måndag 4/2 – Tisdag 5/2 2013

Var: Holiday Club, Åre

Syfte: Att etablera en mötesplats för fjällfrågor, denna gång med särskilt fokus på turism, vindkraft och gruvnäring.

Mål: Att tillsammans skapa en tydlig bild av nuläge, utvecklingstrender, framtida utmaningar, roller och ansvar.

Deltagare: 90 personer; beslutsfattare inom statlig, regional och kommunal förvaltning, samt inom näringsliv.

Arrangör: Fjälldelegationen. Bildades 1997 och utgörs av landshövdingarna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Dalarnas län. Delegationen är framför allt ett organ för samverkan och målet är att skapa förutsättningar för en hållbar utveckling – miljömässig, ekonomisk, social/kulturell – i fjällområdet.

Moderator: Anders Esselin, Man & Nature

1. Fjällområdet – en unik del av Sverige

Inledning av Maria Norrfalk, Landshövding Dalarna

Äntligen blev den av, denna fjällkonferens som vi i Fjälldelegationen haft i åtanke att arrangera under en längre tid. Äntligen får vi möjlighet att samla er alla från landets 15 fjällkommuner, från myndigheter, institutioner och organisationer och från företag och näringsliv. Alla är ni mycket välkomna till denna konferens på temat ”Hållbar utveckling i fjällen.”

Jag som hälsar välkommen heter Maria Norrfalk och är ordförande i landets Fjälldelegation. Det är ett ordförandeskap som roterar mellan oss landshövdingar i de fyra län som har förmånen att ha fjällområden inom våra geografiska områden.

Fantastiskt område

Vårt fjällområde är fantastiskt på många olika sätt. Med början i Transtrandsfjällen och med Städjan som magnifik siluett i söder sträcker sig vår fjällregion norröver till Jämtland, sen Västerbotten och Norrbotten.

Arealen är gigantisk – en tredjedel av landets yta. Landskapet är storslaget – här finns vildmarken, det rena vattnet, den unika floran och faunan. Här finns renskötselns områden och den rika samiska kulturen. Här finns den klara luften, lugnet för själen liksom utmaningen för våra muskler. Här finns mineraler i berget, vind som blåser och turister som vill ha upplevelser. Här finns de tomma husen, de släckta lamporna och avstånden till medborgarnas service.

Arena

Kort sagt, här finns både möjligheter och utmaningar för en hållbar utveckling. Fjällen är en arena där många intressen och anspråk möts. Det är detta som vi i Fjälldelegationen hoppas kommer att belysas under dessa dagar vi har tillsammans.

Fjälldelegationen vad är då det? Jo, enkelt uttryckt är det ett organ för samverkan mellan länen i frågor som rör fjällområdet. Fjälldelegationen består av landshövdingar och länsstyrelser i de fyra fjällänen. Vårt arbetsområde ska vara fjällfrågor med inriktning mot hållbar utveckling i landets fjällområden. Fjälldelegationen inrättades av regeringen år 1997 och uppdraget är sedan dess inskrivet i länsstyrelsernas instruktion. Allt i enlighet med det som lagts fast i propositionen med rubriken ”Hållbar utveckling i landets fjällområden” året dessförinnan.

Vår samverkan handlar om att styra länsstyrelsernas arbete mot gemensamma mål. Det handlar också om att ge signaler till regeringen och att föra en dialog med centrala verk och myndigheter.

Vår agenda

Vad är det då vi samverkar om, vad har funnits och finns på vår agenda under åren som gått? Det har varit och är frågor som rör

- Förvaltning av de skyddade områdena i fjällen
- Jakt och fiskefrågor, inte minst småviltjakten har varit på agendan
- Terrängkörningen, ur många aspekter, där vi också uppvaktat departementet
- Miljöövervakning, särskilt med fokus på klimataspekterna
- Rennäringsfrågor
- Rovdjursfrågor
- Vindkraft
- Ledsystemet, dess utformning och underhåll

Vi har också följt Laponiaprocessen och Härjedalsprocessen. Vi har vidare sneglat på våra norska grannar och utbytt idéer med dem. Och vi har genomfört pilotarbeten kopplade till landskapsstrategier m.m.

Ofta har vi träffats i Stockholm, men en gång om året möts vi på plats någonstans i fjällvärlden. Fulufjället, Vålådalen och Hemavan har varit mötesplatser under åren.

Ett av de mer omfattande, gemensamma uppdrag vi haft var att utarbeta ett gemensamt regionalt miljö- och hållbarhetsprogram för landets fjällområde. Syftet med detta program var att redovisa förutsättningar för hållbar utveckling och samlat behandla miljö- och hushållningsfrågor inom ramen för den fastlagda nationella politiken.

Detta gemensamma program – som vi till vardags brukar kalla RMHP – redovisades till regeringen 2005, dels som ett länsgemensamt rapport och fyra länsrapporter därtill där respektive län fördjupade och kompletterade utifrån sina förutsättningar. Det finns många förslag i dessa program och det är i mångt och mycket basen för vårt handlande idag. Ett av förslagen i programmet var att arrangera en fjällkonferens, det vill säga det vi är här för just i detta nu.

Bra mötesplats

Jag vet att det ordnats en hel del andra konferenser, möten och seminarier runt om i vår fjällvärld under åren. Men idag är det första gången vi gör det gemensamt. Det var därför jag inledde med ordet äntligen. Det är först nu på lång tid vi gör det gemensamt. Vi har mycket att utbyta och lära av varandra från norr till söder. Det är mycket vi behöver samverka om för att nå en hållbar utveckling i vår fjällvärld.

Denna konferens hoppas vi blir en bra mötesplats för viktiga frågor för fjällvärlden. Vi ska diskutera turism, vindkraft och gruvnäring, dess möjligheter och hinder i den unika miljön. Vi hoppas kunna ge en bra nulägesbild, få utvecklingstrender, se framtida utmaningar och möjligheter, liksom förståelse för våra olika roller och ansvar.

Därför åter igen. Välkomna alla till denna konferens.

Ålkatj, Norrbotten.

Långsiktigt hållbar markanvändning

Av Rolf Annerberg, generaldirektör Formas

Sveriges riksdag har antagit sexton mål för miljökvaliteten. Arbetet med att uppnå miljökvalitetsmålen utgör grunden för den nationella miljöpolitiken.

Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.

Uppgiften att följa upp tillståndet i miljön och att utvärdera möjligheterna att nå målen har skilts från uppgiften att utveckla strategier. Naturvårdsverket har i uppgift att samordna arbetet med uppföljning och utvärdering, medan Miljömålsberedningen har till uppgift att utveckla strategier.

Vandrare på Mittåkläppen, Härjedalen.

Uppdrag

Miljömålsberedningen är en parlamentarisk beredning sammansatt av ledamöter från sju av riksdagspartierna, samt sakkunniga och experter utsedda av regeringen.

Miljömålsberedningens uppdrag är mer precist att utveckla strategier innehållande etappmål, styrmedel och åtgärder inom särskilt svåra områden som kräver långsiktiga politiska avvägningar och där flera olika samhällsintressen spelar in. Strategierna ska vara kostnadseffektiva ur ett samhällsekonomiskt perspektiv och avvägningar kan behöva göras mellan olika miljömål men också mellan miljömål och andra viktiga samhällsmål. Strategierna ska även bidra till att skapa förutsättningar för att nå flera av miljökvalitetsmålen samt generationsmålet.

Fyra delbetänkanden

Hittills har Miljömålsberedningen överlämnat fyra delbetänkanden till regeringen:

- Minska riskerna med farliga ämnen! Strategi för Sveriges arbete för en giftfri miljö (SOU 2012:38)
- Plan för framtagandet av en strategi för långsiktigt hållbar markanvändning (SOU 2012:15)
- Etappmål i miljömålssystemet (SOU 2011:34)
- Handlingsplan för att utveckla strategier i miljömålssystemet (SOU 2010:101)

Politiska avvägningar

En långsiktigt hållbar markanvändning är avgörande för att vi ska kunna nå många av miljökvalitetsmålen. Markanvändning är också av stor betydelse för många andra viktiga samhällsintressen och näringar som t.ex. jord- och skogsbruk, infrastruktur, energiproduktion, kulturmiljövärden, turism, friluftsliv och rekreation.

En långsiktigt hållbar markanvändning förutsätter därför kloka och långsiktiga politiska avvägningar mellan miljömål – och mellan miljömål och andra viktiga samhällsmål, anspråk och intressen.

Exempel på värden och målkonflikter när det gäller markanvändning i fjällen:

- Vindkraft: Storslagen fjällmiljö – Begränsad klimatpåverkan – Ett rikt växt- och djurliv – Friluftsliv och turism.
- Renskötsel: Storslaget betespräglat landskap – Ett rikt växt och djurliv (betet gynnar biodiversitet; rovdjurens antal ett problem för rennäringen, fyrhjulingar och crossmotorcyklar orsakar körskador) – Sveriges mineralstrategi (anläggningar för mineralbrytning) – Regional utveckling och folkhälsa (infrastruktur och anläggningar/aktiviteter turism och friluftsliv) – förnybar energi (vindkraft och vattenkraft)
- Turism, friluftsliv och rekreation: Regional utveckling – naturkänsla/miljömedvetenhet – folkhälsa – rennäring – gruvnäring – vindkraft – buller mellan olika slags turism och friluftsliv

Lägg härtill att klimatförändringen kan komplicera bilden ytterligare

Ekosystemansatsen (som beredningen utgår från) innebär att alla berörda i samhället bör vara med när målen för förvaltningen av ekosystemen formuleras. Även i den europeiska landskapskonventionen betonas att alla får en aktiv roll i beslutsfattandet när det gäller hur landskapet utformas, sköts och bevaras. Det förutsätter att det i styrningen av markanvändningen finns möjligheter att beakta alla relevanta intressen och att former för att väga samman dessa och göra helhetsbedömningar innan beslut fattas.

Strategi för långsiktig markanvändning ska lämnas till regeringen den 30 juni i år när det gäller skog och ett år senare när det gäller jordbruk.

Rolf Annerberg är generaldirektör för Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas). Tidigare har han bland annat varit kabinettschef hos kommissionär Margot Wallström på EU-kommissionen, generaldirektör för Naturvårdsverket, samt statssekreterare vid Industridepartementet och Miljödepartementet.

Den socioekonomiska utvecklingens tre geografier – folk, pengar och jobb

Av Kerstin Westin, professor Umeå Universitet

Vad ska man ha ett land till? Och en region eller en plats i landet? Ett svar kan vara att man behöver en plats för att bo och jobba i, en plats där man tjänar pengar och lever sitt liv med andra. Platserna för liv och arbete är dock bara aspekter av livet – de är inte livet. Att överleva, behålla hälsan, få en hygglig försörjning, intressanta aktiviteter, närhet till familj och vänner är andra, för de flesta väl så viktiga aspekter. Aspekter där platsen är en resurs bland många som ger olika möjligheter, men inte mer, till det man vill göra av livet.

Inget oberoende egenvärde

Platser – särskilt övergivna eller aldrig bebodda platser – har inget oberoende egenvärde för människor. Sådana platser finns det gott om i Sverige – de täcker ungefär 98 % av landytans alla hektarrutor, de som aldrig varit (eller kommer att bli) bebodda och någon promille som varit bebodd men övergivits.

Tankeexperiment

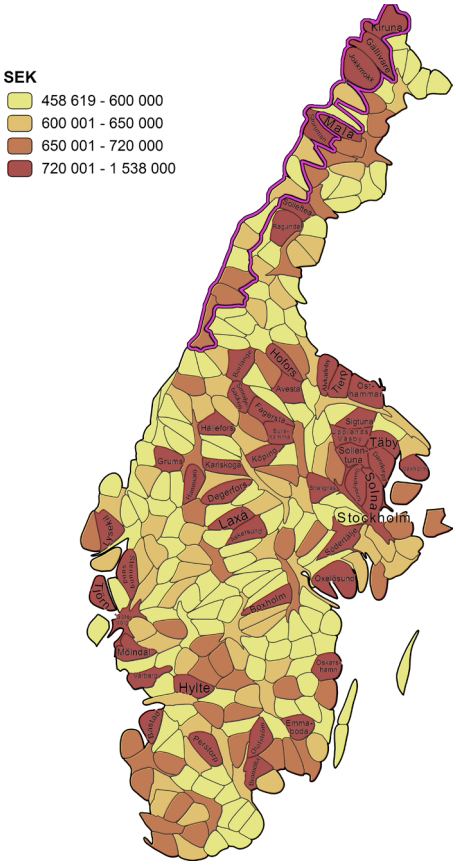
Behöver då någon de delar av landet där man inte bor eller jobbar? För att kunna belysa den frågan för ett större område än enskilda hektarrutor där i allmänhet någon redan bor och därigenom automatiskt ger hela området ett värde som omgivning till boplatsen så kan man göra tankeexperimentet att området aldrig tidigare upptäckts eller plötsligt stigit upp ut havet.

Vad vill vi?

Antag, att vi idag står där på gränsen till det ”nya” fjällområdet, och skådar in över dess vidsträckta jungfruliga skogs- och myrmarker och vindpinade fjäll. Efter den första nyfikenheten och upptäcktsresan återkommer frågan. Vad ska vi ha det här till? Vill vi åka dit på vildmarkssemester? Vill vi bygga en stuga på fjällsluttningen? Vill vi exploatera områdets naturresurser utan att flytta dit för att det ger ett mervärde som kommer oss själva och resten av landet till godo? Vill vi etablera en ny industri där som helt eller delvis bygger på de nyupptäckta resurserna? Vill vi bygga upp samhällen och vägar dit för att bosätta oss där i stället för på den plats vi bor idag?

Eller vill vi göra alltihop: besöka vildmarken, exploatera naturresurserna, etablera nya verksamheter och bygga upp samhällen för att bo och leva i?

Kerstin Westin är professor i kulturgeografi vid Umeå Universitet. Hennes forskning handlar bland annat om människors beteende och attityder till resande, migration och skog – ofta med ett norrländskt perspektiv.

Fjällkommunerna ligger bra till! Bruttoregionprodukt (BRP) per sysselsatt 2007. Kommunernas yta är proportionell mot värdet på BRP per sysselsatt.

Storslagen fjällmiljö

Av Eva Thörnelöf, avdelningschef Naturvårdsverket

Når vi det av riksdagen fastställda miljökvalitetsmålet till år 2020? Nej, inte med dagens beslutade eller planerade styrmedel och åtgärder. Skador på mark och vegetation från barmarkskörning, turism och övrig exploatering. Delar av natur- och kulturmiljövärden inte säkerställda för framtiden, här finns kunskapsluckor. Störande buller från skotrar och flyg är ett problem.

Anspråken ökar

Anspråken från olika intressen i fjällmiljön ökar, särskilt i södra delarna. Vindkraft, gruvnäring, turism, rennäring är några. Bedömningen är att miljötillståndet bör utvecklas positivt de närmaste åren. Då krävs att samhället och dess aktörer visar den hänsyn som krävs för att nyttjande och utveckling ska vara långsiktigt hållbar så våra miljökvalitetsmål kan nås. Miljökvalitetsmålen och generationsmålet är en inspirationskälla och värdegrund att bygga agerande i stort och smått. (se www.miljömål.se).

I regeringen skrivelse 2012/13:15 ”Mål för friluftspolitiken” 20 december 2012 med beslutade mål för friluftslivet blir fokus på friluftslivet större och starkare. Inom flera politikområden får myndigheter ansvar och uppdrag inom friluftslivsfrågor. Boverket, Tillväxtverket, Folkhälsoinstitutet, Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har särskilt ansvar för målen. Länsstyrelserna samordnar och vägleder kommunerna.

Fjällsäkerhetsrådet

För att förebygga tillbud och olyckor i fjällen för besökare, boende och yrkesverksamma i fjällen finns Fjällsäkerhetsrådet vid Naturvårdsverket. Rådet arbetar genom att främja samordningen av verksamheter som arbetar med fjällsäkerhetsrelaterade frågor. Det kan handla om fjällväder, telekommunikation, lavinrisker, fjälleder, kartor eller skoterkörning. 19 myndigheter och organisationer ingår i rådet. 13 lokala fjällsäkerhetskommittér i fjällkommunerna arbetar med information och utbildning om fjällsäkerhet.

I övrigt har forskningsprogrammet ”Storslagen fjällmiljö för kommande generationer” beviljats totalt 26 miljoner kronor för perioden 2013–2015 från Naturvårdsverkets miljöforskningsanslag.

Störande buller från skotrar är ett problem.

Eva Thörnelöf är chef för avdelningen för analys och forskning på Naturvårdsverket och ordförande i Fjällsäkerhetsrådet. Hon har tidigare bland annat jobbat på Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra) och på Fiskeriverket.

2. Trender inom besöksnäringen

Inledning av Britt Bohlin, landshövding Jämtlands län

I Jämtlands län är besöksnäringen en basnäring som betyder mycket för sysselsättning och tillväxt. För länets del innebär det att småföretagandet och entreprenörskapet ges möjlighet att blomma och utvecklas på ett positivt sätt. Jämtland är ett av de största besökslänen i Sverige.

Under 2011 ökade turismens exportvärde i Sverige med 11 procent till 99 miljarder kronor. Det är pengar det med!

Besöksnäringen helt avgörande

Besöksnäringen är helt avgörande för Härjedalen och Jämtland och en utmaning är att förlänga vintersäsongen. Det är också viktigt att turismen hela tiden utvecklas – i syfte att konkurrera på en internationell marknad. Det görs också, bland annat genom stora investeringar i bäddar och anläggningar i Härjedalen och Jämtland.

Stora, nya event och tävlingar växer också fram hela tiden. Vi har haft VM i både alpin skidåkning och skidskytte och vi har årligen återkommande världscuptävlingar. Andra exempel är Fjällmaran och Åreloppet på dryga 7 mil som startar i år.

Utförsåkning och fjällvandring är klassiska aktiviteter men större utbud efterfrågas. Jaktturism, viltskådning och fisketurism, ridning, cykel med mera ökar starkt.

Hårt investeringstryck

Investeringstrycket är mycket hårt för tillfället och mycket stora projekt planeras i nuläget. Exempel är Åre, Tänndalen och Örndalen. I Ullådalen planeras många nya bäddar men samtidigt vill STF bygga i Sylarna och Stensdalen. STF kan erbjuda trerättersmiddag med vin och tystnad, andra aktörer vill förlänga säsongen med cykling, fjällvandring och träningsläger. Det är många som ska samsas i fjällvärlden.

De kommersiella aktörerna blir allt fler. Förutom turism, gruvdrift, vindkraftsföretag och STF vill också den utökade motoriseringen få plats. De offentliga aktörerna – bland annat Fjällräddningen, Naturvårdsverket, kommunerna och länsstyrelserna – ska också delta i fjällaktiviteterna genom att stödja, ge råd och fatta beslut.

Vi har en omfattande lagstiftning, 16 miljömål, en storslagen fjällmiljö och ett sårbart ekosystem att ta ansvar för. Dessutom ökar trycket i och med klimatförändringarna. Vi får heller aldrig glömma att vi har Europas enda ursprungsbefolkning här. Samerna och renskötseln måste vi ta hänsyn till.

Komplexitet

Frågan är hur en länsstyrelse egentligen ska agera och verka i ett sammanhang med stor komplexitet och där alla intressen har en stark legal bas? Hur förenar man turism med gruvdrift, renskötsel och vindkraft – samtidigt som höga naturvärden ska bibehållas.

Länsstyrelserna måste vara ”omdömesmyndigheter” som med stor kunskap och stort ansvar väger samman de olika intressena efter bästa förmåga.

Men vi ansvariga myndigheter behöver en överordnad strategi och jag hoppas vi kan hjälpas åt att utveckla en. Det är hög tid!

Alpin turism motor i fjällens turismutveckling

Av Hans Gerremo, Ordförande i Svenska Liftanläggningars Organisation (SLAO)

Redan på 1950- och 1960-talen började den alpina utvecklingen på riktigt i Sverige. Idag har vi 227 skidanläggningar med ca 800 liftar i hela landet. Säsongen 2011–2012 åkte ca 1,3 miljoner utför i svenska fjällen.

Under 2000–2010 ökade omsättningen i skidanläggningarna med 100 procent, varav 85 procent på skidanläggningar i fjällen. Under alla år har det skett en fantastisk utveckling med investeringar, arbetstillfällen, infrastruktur.

Hållbar utveckling

Branschen jobbar med hållbar utveckling, bland annat genom jämnlikhet bland gäster och personal, sätter människors hälsa i centrum med utförsåkning, driver anläggningar i glesbygd där vi skapar ekonomiska förutsättningar att bo samt att vi jobbar med att sänka energiåtgång på snökanoner och övriga verksamheter inom skidanläggningarna.

Vi lever i en global marknad där framtidens turism skapar fler möjligheter, men samtidigt hårdare konkurrens med andra upplevelser samt att vi måste ta hänsyn till kvalitet, tid och hälsa.

Samverkan på alla plan

Vi tror på samverkan på alla plan i alla frågor, samt att satsa på redan befintliga destinationer och att bygga ut infrastrukturen ännu mer.

Brädåkare Åre, Jämtland.

Hans Gerremo är VD i Svenska Liftanläggningars organisation, SLAO. Han har tidigare drivit skidanläggningen i Tandådalen, Sälen i 25 år och arbetat i SLAO:s styrelse lika länge. Representerar även skidanläggningarna med styrelsemedverkan i Fjällsäkerhetsrådet, Svensk Turism samt Visit Sweden.

Hela vår utveckling har intresse av att främja de första stegen i snön, oavsett ålder. Eftersom snön är ett av de få sätten att upprätthålla en hållbar utveckling i våra fjäll!

Känn dina fjäll!

Av Peter Nygårds, ordförande Svenska turistföreningen (STF)

STF:s främsta uppdrag är att:

- Främja natur- och kulturturism. Erbjuda prisvärda boenden och natur- och kulturupplevelser till medlemmar och gäster
- Värna. Få fler och fler turister som upplever och värnar om svenska natur- och kulturmiljöer
- Företräda medlemmarnas turistiska intresse. Viktigast av allt är ändå föreningens 300 000 medlemmar som gör STF till en av Sveriges största folkrörelser.

STF i fjällen

- 10 fjällstationer, med fantastiska restauranger där man kan äta tre rätter och dricka goda viner
- 43 fjällstugor
- 25 fjällnära vandrarhem och hotell, t.ex. Ramundberget, Åre Torg, Olarsgården, Storlien, Edsåsdalen och senaste tillskottet Björkliden
- Vi sköter båttransporterna i väglöst land
- Vi har specialkurser och guidade turer

Tåg-, väg- och flygtrafiken måste fungera och det gör den inte alltid idag. Våra gäster kan inte boka, det blir förseningar, det finns för få flyglinjer och vägarna är usla. Varken våra franchisetagare eller våra egna anläggningar vågar satsa eftersom de inte vet om gästerna kommer fram över huvudtaget. Resultatet blir att turismutvecklingen avstannar. Transporterna måste fungera, och vi i STF kommer fortsätta driva frågan.

STF gör det otillgängliga tillgängligt

De viktigaste exemplen på hur STF gör fjällen tillgängliga är STF:s fjällstationer och fjällstugor vilka är en väsentlig komponent i infrastrukturen i fjällen. Utan dem vore det ett mycket större steg för ovana fjällbesökare att ta steget ut.

Under sommaren 2011 hjälpte STF till att rösa Åreskutan och öppnade en anläggning på Åre Torg för att få alpinister att känna sig hemma även sommartid. STF har nybörjarkurser såsom ”Första fjällturen”, lavinkunskap, klätterkurser och familjefjällsveckor.

Men hur mycket vi än rustar och bygger nytt på våra anläggningar hjälper det inte om lederna dit är under all kritik. Naturvårdsverket måste få mer resurser för att underhålla lederna.

Vår vision med de nya anläggningarna och när vi rustar är att det skall vara en unik reseanledning, en attraktion i fjällvärlden och ledande inom hållbar turism. Visionen är att Nya Sylarna och Stensdalen ska bli ett internationellt erkänt spjutspetsprojekt för hållbar turism.

Vi tillhandahåller jobb inom turismen och allt vårt överskott går tillbaka till föreningens verksamhet.

Destinationsutveckling

Vi är mycket delaktiga i tre av de fem destinationsutvecklingsområden som Tillväxtverket har utlyst: här i Åre/Jämtland, Kirunafjällen och Stockholms Skärgård. Det är av stor vikt att detta blir av och ett startskott för fler destinationsutvecklingar i framtiden. Det är ett måste för att samla näringen och bli starkare på den utländska marknaden.

Det digitala underskottet

Bredband och mobilnät i glesbygden är otillräckliga i täckning och utrymme. Utan fungerande betalningslösningar kan inte STF tillhandahålla service med exempelvis proviantförsäljning längs lederna, vilket för oss 100 år tillbaka i tiden.

Peter Nygårds är ordförande Svenska turistföreningen (STF) och senior advisor åt bl a Swedbanks ledning. Han har tidigare bland annat varit statssekreterare i Näringsdepartement och vd för Svensk Kärnbränslehantering.

Lederna i fjällen är en viktig förutsättning för att det otillgängliga ska vara tillgängligt, som här i Vindelfjällens naturreservat, Västerbotten..

Spänning, äventyr, service och lyx – gärna i kombination – är något som folk söker allt mer. Här skärmflygare i Åre, Jämtland.

Skyddade fjäll med upplevelser i fokus

Av Peter Fredman professor ETOUR/Mittuniversitetet

Detta föredrag beskriver inledningsvis några trender inom friluftsliv och naturturism i Sverige för att därefter redogöra för sex viktiga punkter för en hållbar turism i och omkring skyddad natur.

Vi kan inledningsvis konstatera att ungefär hälften av alla svenskar tror att de kommer öka sitt deltagande i friluftsliv i framtiden. Mest efterfrågat (under längre ledigheter) är fjällvandring och att ströva i skog och mark. Blickar vi bakåt i tiden så ser vi emellertid att mer traditionella aktiviteter som vandring och turskidåkning legat på en relativt oförändrad nivå sedan 1980-talet medan det varit kraftiga ökningar i skoter- och utförsåkning i fjäll regionen. Hur rekreationsmönstren utvecklas framöver kommer att studeras i ett nytt forskningsprojekt (New Mountain Experience) finansierat av Naturvårdsverket.

Naturrelaterat resande

Ser vi till svenskarnas fritidsresor har minst en tredjedel ett eller flera motiv relaterade till naturen och World Tourism Organization (WTO) har uppskattat att ca 20 procent av allt internationellt resande är naturrelaterat. Andra trender inom naturturismen värda att notera är;

- Spänning, äventyr, service och lyx – gärna i kombination
- En ökad tillrättaläggning, artificiella rekreationsmiljöer och mer utrustningskrävande aktiviteter (illustreras bl.a. genom en växande outdoor bransch)
- En ökad urbanisering (färre naturkontakter i vardagen) leder sannolikt till en ökad efterfrågan på tjänster och produkter för att ta sig ut
- Ökad diversifiering i utövandet (särskilt bland unga), globalisering och teknifiering
- Fokus på hälsa och fysisk aktivitet
- Fler besök i skyddade områden i de flesta länder

Andelen skyddad natur har ökat påtagligt både internationellt och i Sverige sedan 1960-talet, och det är i fjällen merparten av arealen finns. Mot bakgrund av ett allt större intresse för turism i fjällregionen finns därför all anledning att vara uppmärksam på de faktorer som är av betydelse för att utveckla en hållbar turism i och omkring skyddad natur, dvs;

- att utgå från lokala förhållanden och förutsättningar
- att också se skyddade områden som turistattraktioner
- att uppmärksamma både friluftsliv och turism
- att utforma förvaltningsmodeller med besökare i fokus
- att mäta och samla in kunskap om besökarna (monitoring)
- att samarbeta (privat och offentligt) om utbudet (information, marknadsföring, infrastruktur, säkerhet etc)

Turistisk kompetens saknas

Turism får en allt större betydelse för finansiering av skyddade områden internationellt, samtidigt som det är relativt vanligt att förvaltande myndigheter och organisationer saknar turistisk kompetens. Det är också vanligt att det finns gott om offentliga resurser för etablering, men bristande resurser för skötsel och förvaltning. Internationellt finns också ett ökat engagemang från olika typer av frivilligorganisationer.

Peter Fredman är professor i naturturism vid Mittuniversitetet/ ETOUR. Hans forskning handlar om friluftsliv och naturturism, speciellt med inriktning på ekonomiska analyser, deltagande i friluftsliv och naturturism, metoder för besöksmätning, attityder och trender. Han har bland annat varit programchef för forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring och forskningsledare för fokusområde Turism och skyddade områden i forskningsprogrammet FjällMistra.

3. Trender inom större industrietableringar

Inledning av Magdalena Andersson, landshövding Västerbottens län

Vi har som mål att bevara fjällens rika och höga natur- och kulturvärden. Det måste samtidigt kunna förenas med det behov vi har av både regional och lokal utveckling. Det finns ju ett tydligt samband mellan användning av naturresurser, sysselsättning och människors förutsättningar för att kunna bo och verka där.

Vi har pratat om småskalig verksamhet, som är viktig för utvecklingen. Men den storskaliga har också en funktion och är – menar en del – helt nödvändig för utvecklingen i fjällen.

Men eftersom fjällens kultur och landskapsvärden är så höga och ekosystemen så känsliga för störningar så är större industrietableringar i fjällen ofta kontroversiella. Avvägningarna mellan miljömålen och samhällsintressen är – precis som Rolf Annerberg pratade om igår – svåra.

Gruvnäring

Gruvnäringen har, efter ganska lång tid av relativt stilla utveckling, nu kommit till en ny fas. Stigande världsmarknadspriser på både råvaror och metaller gör att gruvbranschen är oerhört intressant och står starkare än någonsin.

Vi var några som förra veckan träffade gruvsamordnaren Christina Lugnet. Hon berättade för samordningsrådet att det idag finns 16 gruvor i Sverige, och att framtidsvisionen är 31 gruvor 2020 och 47 gruvor 2030. Det innebär att 50 000 nya jobb kan komma till 2025 – inräknat underleverantörer och kringjobb. Exempel på vad gruvbolag uppskattar att det behövs fram till 2020: bland annat 1 100 bergarbetare, 400 geologer, 500 högskoleingenjörer, 400 mekaniker, 300 elektriker, 500 processoperatörer.

Med andra ord: gruvindustrin är idag en stor motor för tillväxt. Både i Norrbotten och i Västerbotten.

Hur klara detta?

Regeringen arbetar med att ta fram en strategi för ett långsiktigt och hållbart nyttjande av Sveriges mineralresurser. Meningen är att den ska lanseras under första kvartalet i år. Samtidigt tas det fram regionala strategier, som i sin tur behöver gifta ihop sig med den nationella. Arbetet leds av Näringsdepartementet i samverkan med övriga departement. Sverige geologiska undersökning (SGU) är förstås också delaktiga.

Många har bjudits in till att komma med inspel till arbetet. Och jag har sett att det kommit inspel från vitt skilda håll, till exempel: Aktionsgruppen Mot Fossilgasutvinning på Öland, Exportrådet, Fältbiologerna, Invest Sweden, Jordens Vänner, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), LKAB, en hel hög länsstyrelser, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Sametinget, Tillväxtverket, Urbergsgruppen, Villaägarnas Riksförbund och Vinnova.

Sammanfattningsvis:

1. Den ökade efterfrågan på mineraler har inneburit ett större intresse för gruvexploatering i de svenska fjällen
2. Effekterna kan bidra till utveckling i fjällen, både i direkta och indirekta jobb
3. Etableringar kan också hindra en hållbar utveckling i fjällkommunerna och påverka förutsättningarna
   - för flera av våra miljömål,
   - för rennäringen,
   - för turismen
   - och andra näringar.

Konflikten är tydlig nu i Västerbotten där en planerad nickelgruva i Tärnafjällen lovar 750 möjliga jobb under 20 år. Och det i en bygd som verkligen behöver arbetstillfällen.

Vindkraft

En annan konflikt med miljömålen kan vara vindkraften. Utbyggnaden går med rasande takt i Sverige. Perioden 2003–2011 ökade till exempel elproduktionen från vindkraft med 871 procent. Och enligt planerna kommer ökningen att fortsätta. Med både plus och minus.

Ökad vindkraft kan bidra till en hållbar utveckling. Den är ju både förnybar, inhemsk och en ren energikälla. Samtidigt är kraftverken stora och höga och påverkar landskapet, också på långa avstånd.

Fjällområdena är stora, har goda vindförhållanden men har också stora bevarandeintressen och dessutom redan befintlig verksamhet – både turism och rennäring – som påverkas negativt av vindkraftsetableringar.

Energimyndigheten har nu reviderat sin karta över riksintressen för vindkraft i Sverige. Där har man kraftigt ökat områden som man anser som riksintressen.

Detta har väckt en del minst sagt upprörda känslor, inte minst när det gäller områden i fjällen. Vi får väl se hur det landar till slut. Kartan är nu ute på remiss.

Men återigen. Avvägning mellan olika intressen är svårt.

Ännu ett Västerbottenexempel: Enligt BlaikenVinds så skapas ungefär 400 arbetstillfällen i samband med etableringen av vindparken på Blaiken i Storumans kommun. Detta i en tid när de globala konjunkturerna pekar nedåt och larmrapporterna om klimatförändringar duggar tätare.

Slutsatser

Turism, hållbar miljö, aktivt friluftsliv, krympande befolkning ihop med krav på social service, arbeten, rennäring – måste kunna förenas på något sätt med det som både en växande gruvnäringens och vindkraftsutbyggnad bär med sig.

Lika välkommet som det är för en kommun med möjligheter till jobb och utveckling i bygden, lika stor utmaning är det att klara av det med målet hållbar utveckling.

Till sist, jag har ett eget valspråk: *”Låt inte det goda bli det bästas fiende”*. Jag tror det gäller också i dessa frågor. Här handlar det inte om att ställa arbeten MOT miljömåleri. Här handlar det om att jobba både för jobb och för en hållbar utveckling i fjällen. Tack!

Vassitjåkka, Norrbotten.

Guldrusch i gruvnäringen

Av Åsa Persson, bergmästare Bergsstaten/ SGU

Under det senaste decenniet har världens efterfrågan på mineral och metaller ökat kraftigt, vilket lett till att priserna ökat 4–5 gånger.

Bergsstaten är den avdelning inom SGU (Sveriges geologiska undersökningar) som fattar beslut om prospektering (undersökningstillstånd) och mineralutvinning (bearbetningskoncession). Tillståndsprocessen sker stegvis och innan gruvdrift kan påbörjas krävs även en miljödom från mark- och miljödomstolen.

16 metallgruvor

Idag finns det 16 metallgruvor i landet. Dessa gruvor drivs av åtta olika bolag varav ett är statligt (LKAB), fyra (Boliden, Dannemora, Lovisagruvan och Lundin Mining) är listade på Stockholmsbörsen och tre (Elgin Mining, Dragon Mining och Northland Resources) är enbart listade utomlands.

Förra året beviljades sex koncessioner och tre nya gruvor driftsattes. Dessa var Dannemora i Östhammars kommun (järn), Tapuli i Pajala kommun (järn) och Kankberg (guld) i Skellefteå kommun.

Ny verksamhet på gång

En stor del av fjällänen berörs av prospektering och ny gruvverksamhet. I Pajala startade järnmalmsgruvan 2012. I Kiruna finns nya koncessioner för Viscaria, som är en gammal koppargruva. Gruvverksamhet har även kommit igång på den gamla gruvorten Svappavaara. I Stekenjokk och i Rönnbäcken finns konflikter mellan rennäring och framtida gruvverksamhet som ännu inte avgjorts slutgiltigt. Prospekteringen av alunskiffer i Jämtland är omdebatterad men där finns ännu ingen ansökan om koncession.

Åsa Persson är bergmästare, det vill säga chef för Bergsstaten som är ett särskilt beslutsorgan inom Sveriges geologiska undersökning (SGU). Hon har tidigare arbetat för Lantmäteriet i Luleå, Svenska institutet för Geografisk Informationsteknologi, fastighetsbolaget Vasallen och Fastighets AB Malmfälten i Kiruna.

Vind – en kraft med potential

Av Lars Thomsson, regeringens vindkraftssamordnare mitt

Klimathotet kräver, av dagens generation av människor, att vi ändrar inriktning på vårt beteende, bort från de ändliga och mot de förnybara resurserna. Det gör att vindkraften kommer, med väldigt stor sannolikhet, få en viktig roll i Sveriges elförsörjning de kommande 25 åren. Främst beroende på att den goda teknikutvecklingen som gör vindkraften väldigt ekonomiskt konkurrenskraftig i förhållande till annan ny elkraft. Vindkraften är en förutsättning för att klara övriga miljömål.

Stor möjlighet

Det gör att vindkraft i fjällvärlden är en stor möjlighet som en positiv utvecklingsfaktor för dessa bygder. Men rådet är att söka kompromisser, man behöver inte bygga i de mest känsliga områdena med många motstående intressen. Välj noga ut vilka områden som är aktuella att bebygga och utnyttja dem optimal.

Det är viktigt att inte splittra upp etableringarna på för många små områden, det allmänna rådet är att det är bättre med färre stora parker än många små parker.

Framgångsfaktorn nr 1 vid all vindkraftsutbyggnad är att satsa på lokalt ägande, därmed får bygden del av uppsidan av etableringen också. Viktig är också att inse att det är en myt att inte vindkraft kan kombineras med turism, det visar erfarenheter från andra turistorter. Viktigaste rådet av alla är att se möjligheterna – inte hindren kring vindkraften!

Lars Thomsson är vindkraftsamordnare för region mitt med ansvar för Stockholms län, Uppsala län, Västmanlands län, Örebro län, Dalarnas län, Gävleborgs län, Västernorrlands län, Jämtlands län. Hans uppgift är framförallt att lotsa fram stora anläggningar. Lars Thomsson har tidigare varit kommunalråd i Gotlands kommun med ansvar för samhällsbyggnadsfrågor och företagare.

Lars Thomsson menar att vindkraften är en förutsättning för att klara övriga miljömål.

Fjällekosystemens resiliens

Av Urban Emanuelsson, professor Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Länge var fjällen i den svenska miljödebatten ett ganska ”lugnt” område. Ny kunskap och nya exploateringsanspråk har dock radikalt ändrat på detta de senaste åren.

Först kan man konstatera att det faktiskt idag sker stora vegetationsförändringar i fjällkedjan. Vi vet att detta dels beror på ett ändrat klimat men också på grund av att renskötseln förändrats successivt under åtminstone de senaste 80 åren. Vissa områden betas idag ganska obetydligt medan det också finns områden med hög betesintensitet. Det varmare klimatet i kombination med ett minskat renbete, inte minst kring skogsgränsen, leder till förbuskning och förlust av artrika ekosystem.

Renar på Mittåkläppen, Härjedalen.

Renbetet en nyckelfaktor

Hur mycket som är klimatförändring och hur mycket som är minskat renbete vet vi inte riktigt. Vi vet däremot att renbetet är en nyckelfaktor för att upprätthålla artrika system i fjällen. Miljöersättningssystem liknande de som finns inom jordbruket borde kopplas till renskötseln för att på så sätt verksamt upprätthålla rika ekosystem i fjällen.

Både biologiskt och kulturellt är renens flyttningsvägar mycket värdefulla och binder samman landskapet.

Korvskivor

Ett antal stora exploateringstyper hotar idag fjällandskapen; vattenkraft, gruvor, infrastruktur, turism, vindkraft, skogsbruk. De bedöms ofta var för sig och sällan ser man den totala exploateringsbilden. Varje enskilt exploateringsförtag blir som en korvskiva, men till sist är det inte mycket kvar av de finaste korvarna.

Någon måste se helheten, och ofta blir det närmast av tvång samebyarna som trots små resurser måste hävda helheten. Länsstyrelserna skall se till helheten men får inte tillräckligt med resurser för att lyckas med detta. Sverige behöver en statligt initierad samordnad fjällplanering.

Stort ansvar

Genom att ratificera den Europeiska landskapskonventionen har Sverige faktiskt tagit på sig ett stort ansvar att försvara fjällandskapen. Framhållas skall att denna konvention till exempel ger ”alla rätt till sitt landskap”. Mineralexploateringsintressenas starka ställning idag stämmer inte riktigt med denna konvention.

Sammanfattningsvis måste staten ta ett ordentligt ansvar och våga planera och avväga i fjällandskapen samtidigt som alla människor som finns i landskapen måste ges ”sin rätt till landskapet”.

Bra leder i fjällen är ett viktigt mål och viktigt verktyg för ett hållbart nyttjande av fjällandskapen. Turism är viktig i fjällen, kunskapsturismen bör stimuleras. Den ger många vinster både på kort och lång sikt. Den skapar förståelse för ett hållbart nyttjande av fjällandskapen.

Urban Emanuelsson är professor vid Centrum för biologisk mångfald (CBM), Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och Uppsala Universitet. Hans huvudsakliga forskningsintresse handlar om växtekologi med särskild inriktning mot kulturlandskap och frågor som rör historisk ekologi.

Rennäringen och en hållbar utveckling i fjällen

Av Jörgen Jonsson, styrelseordförande
Svenska Samernas Riksförbund (SSR)

Vår utgångspunkt är att samerna utgör en nationell etnisk minoritet och är Sveriges enda urfolk. Sveriges riksdag och regering uttalade 1977 (i prop 1976/77:80): *”Samerna utgör en ursprunglig befolkning i Sverige, som är lika gammal eller äldre än landets majoritetsbefolkning”.*

I Regeringsformen 2010:1408 står det också att det samiska folkets och andra etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

Urfolk – indigenous peoples

Definition av ett urfolk är att det härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område, som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställande av nuvarande statsgränser och vilka har behållit en del eller alla sina egna sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.

Genom sin speciella relation till land och vatten är ett urfolk i behov av andra rättigheter än minoriteterna i övrigt för att utveckla sin identitet och kultur. Folkrättsligt går regelverket för urfolk längre än för övriga minoritetsgrupper i ett land.

Stort tryck

Idag är trycket på Sápmi större än någonsin och utmaningarna för rennäringen och de samiska rättigheterna många, till exempel: gruvnäring, skogsbruk, rovdjur, vattenkraft, vindkraftverk, turism och ifrågasatta rättigheter. Utvecklingen leder bland annat till fragmenterade marker, utökad teknikanvändning och högre tryck på färre marker.

Vi försöker själva jobba för hållbarhet inom rennäringen genom minskade utsläpp, miljöplansarbete, terrängkörningsplaner med mera. Men vi påverkas samtidigt av många faktorer vi inte själv råder över.

Holistiskt synsätt

Tillsammans med urfolk över hela världen delar vi samma helhetssyn. Detta holistiska synsätt innebär att ingen del kan existera utan övriga delar, och man kan inte ta bort en del utan att det får konsekvenser för övriga delar. I den här cirkeln (se figur) står vissa begrepp, det hade kunnat vara andra och det hade kunnat vara fler. Men här finns några som alltid är med och det är värdegrund, historia, renskötsel språk och kultur.

Den helhetssyn som vi bär med oss in i kontakten med kommuner och exploatörer ryms inte i det systematiserade, kategoriserande och avgränsade arbete som MKB-arbetet utgör. Det får till följd att många av de värden som är avgörande för den samiska kulturen och den samiska livsmiljön inte ryms inom dagens MKB-process och därmed riskerar att utarmas. Det leder också till att vi inte känner igen oss och att samebyarna får svårt att acceptera de projekt och exploateringar som planeras.

Tillsammans med urfolk över hela världen så delar samerna samma helhetssyn. Detta holistiska synsätt innebär att ingen del kan existera utan varandra.

Gruvnäring, skogsbruk, vindkraft

Gruvnäringen växer över hela Sápmi och samiska arealbehov och rättigheter prioriteras bort till fördel för industriella intressen. De flesta gruvorna i Sverige är belägna inom renskötselområdet och de samiska rättighetsinnehavarna får ofta ingen ersättning. Sedvanerätten hotas genom att gruvorna omöjliggör samiskt bruk av marken.

Varje år slutavverkas i Sverige stora områden av de samiska rättighetsområdet – landskapet får en helt ny gestaltning. Ett av de största problemen med skogsbruket är att trädlaven försvinner. Lagstiftningen är inte tillräckligt skydd för de samiska rättigheterna och därför arbetar idag SSR och renskötarna med att skydda skogen via FSC (Forrest Stewardship Council).

35 procent av de områden som svenska staten pekat ut som riksintresseområden för vindkraft är placerade inom rennäringens riksintresseområden. I stort sett varje sameby har idag ett flertal kontakter om vindparksetableringar. Just nu planeras cirka 5 000 vindkraftverk i svenska Sápmi. Den största planerade parken (Markbygden) kommer att omfatta 1 101 verk och påverkar starkt 26 procent av skogssamebyn Östra Kikkejaurs vinterbetesmarker

Utvecklingen framöver

Vad vill jag då skicka med er? Jo, vi behöver en helhetssyn. Alla delar påverkar våra liv och det är något vi också måste ta till oss i klimatdiskussionen, vi kan inte längre bota symptomen utan vi måste ändra vår livsstil.

Vi behöver andra metoder som inbegriper intervjuer, fältbesök och arbetsgrupper i avtalsprocessen. Vi vill gärna ha tidig delaktighet och tidiga överenskommelser om processhanteringen, upprättande av avsiktsförklaring (letter of intent) som ger en inramning till processarbetet och möjligt avtalsutfall.

Vi behöver ett ökat socialt ansvarstagande. Idag har vi finansiärer som i etiska riktlinjer talar om att stödja urfolk i övriga världen – men inte i Sverige. Finansiärer och exploatörer måste gå utanför det som absolut krävs enligt svensk lagstiftning.

Nu surrar säkert frågor om finansiering, avgränsning, omfattning, konsultstöd, sekretess etc, i era skallar. Men om ni utan att blinka ställer upp på att det till en MKB ska bifogas en naturvärdesinventering där varenda mossa och bäver räknas upp, så är det väl ändå rimligt att man även pratar med de människor som blir berörda. Ni är inte i en orörd vildmark. Ni är i ett kulturlandskap. I någons historia. I någons hjärta. Därför är dessa aspekter viktiga!

Jörgen Jonsson är styrelseordförande Svenska Samernas Riksförbund (SSR) renägare och ordförande i Idre Sameby. Uppväxt i renskötarfamilj i Grans sameby Västerbotten. Bedrivit renskötsel i bolagsform utanför samiska traditionella områden i Norge i 10 år. Nu verksam i Sveriges sydligaste sameby Idre. Även deltagit i renskötseln på Grönland periodvis under 7 års tid.

4. Workshop om framtida utmaningar

Under konferensens andra dag diskuterade deltagarna ett antal angelägna fjällfrågor i mindre grupper. Övningen inleddes med att alla, individuellt, fick lista särkilt intressanta ”framtida utmaningar” på skrivtavlor och blädderblock i konferensrummet (se lista nedan).

Därefter bildade deltagarna smågrupper (5–8 personer) med uppmaningen att söka sig till grupper där de kände så få personer som möjligt. Grupperna valde några av de ämnen som listats och som de ville diskutera mer ingående. I varje grupp gjordes anteckningar från diskussionerna (se redovisning på sid 17–19).

Anders Bergman (Strömsunds kommun), Vivi Eriksson (Gällivare kommun) och Kristina Johnsson (Länsstyrelsen i Jämtlands län).

Bilder: Claes Ahlström

Deltagarnas listade utmaningar

- Planering!
- Långsiktig planering i fjällen
- Hur kan vi förbättra planeringen för utvecklingen av fjällen och samtidigt nå miljömålet om fjällen?
- Nationellt ansvar som stöd för kommunernas planering = riksintresseöversyn (tillägg turism)
- Hur ska man inom planering lyckas få grepp om HELHETEN – ”det goda är det bästas fiende” om det ständigt blir fokus på enskilda frågor och intressen?
- Samordnade beslutsprocesser – hur se helheten?
- Formerna för en sammanhållen fysisk planering i fjällen
- Planering av fjällanvändning – regionala planer/program
- Ta fram ett program för fjällen
- Ny fjällplanering
- Likformighet i vissa övergripande frågor
- Regionala förutsättningar eller likformighet?
- Planering för exploatering i fjällmiljöer, ex stugbyar, liftanläggningar
- Markanvändningsplanering som ger utvecklingsmöjligheter
- Sammanhållna processer. Strategi!
- Avvägningar mellan olika riksintressen
- Konflikter mellan olika önskemål och intressen – avvägning
- Exploatering/miljömål
- Utveckla hållbarhetskriterier
- Exploatering – markanvändning – biologisk mångfald
- Många intressen ska samsas på begränsad yta – avvägning mellan dem?
- Styrmedel för hållbar utveckling
- Resurssamordning
- Stapeleffekt av riksintressen
- Hållbar planering – implementering på lika villkor
- Vem har den yttersta makten över fjällen? Vem ska ha den?
- Allt går väldigt fort nu – tid för reflektion och inhämta kunskap som vi får på vägen!

- Konflikt: markanvändning mellan samebyar och andra näringar
- Vad händer när renflyttningens sammanhängande leder bryts?
- Rennäringens framtid är avgörande för Fjällmiljömålet
- Exploatering av fjällområden (ex stugbyar) kontra rennäringens intressen
- Rennäringen som ”fixare” av bevarad biologisk mångfald
- Långsiktigt hållbara lösningar för klimatfrågan oh renskötseln
- Rennäring kontra andra markintressen – hur avväga och bedöma?

- Kanaliserad turism, zonindelning
- Tillgänglighet för enskilda, planera fjällvandring – mobiltäckning, ledsystem, självhushåll
- Medvetna turister – medveten lokalbefolkning
- Utifrånperspektivet – internationella besökare/potentiell resurs
- Bättre leder
- Lavinprognoser
- Bättre guider
- Samverkan med Norge (?)
- Kanaliserad turism/turismer överallt?
- Den växande turismen
- Internationell turism
- Aktivitetsutveckling
- Hållbar produktutveckling – turism

- Årliga kunskapskonferenser
- Mer kunskap
- Kumulativa effekter

- Planera tydligare för vindkraft, låt inte exploatörerna styra
- Vindkraftens samverkan med rennäringen
- Vindkraft i fjällvärld
- Infrastruktur för gruvnäring och turism
- Kan gruvnäringen över huvud taget vara långsiktigt hållbar?
- Kan gruvexploatering inrymmas i hållbar utveckling?
- Ska vi ha gruvor och vindkraft i fjällvärlden med sammanhängande infrastruktur? Dvs stora exploateringar.

- Personalförsörjning, generationsväxling
- Rovdjur
- Långsiktig hållbarhet: hur öka förädlingsgraden lokalt för att ta egen kontroll över utvecklingen? För vem exploaterar vi?
- Fjällbönder/lokalt producerad mat, samverkan
- En fungerande samhällsservice i fjällområdet: vägar, mobiltelefoni, bredband, livsmedel, post, plogning, mm
- Infrastruktur
- Infrastrukturen i och till fjällen
- Hur få till en god samhällsutveckling TROTS ständig befolkningsminskning?
- Klimatfrågan

Anteckningar från gruppdiskussioner

Här följer en sammanställning av anteckningar från gruppdiskussionerna. Flera grupper valde att diskutera samma ämnen, varför punkterna under några av rubrikerna kommer från flera olika grupper.

Tillgänglighet för enskilda att använda lederna

- Inte bra idag. Fler människor, olika grupper, måste känna sig välkomna.
- Fler människor vill ut i naturen. Därmed efterfrågas bättre tillgänglighet.
- Var finns mobiltäckning?
- Underhålla lederna kontinuerligt. Roller och ansvar behövs.
- Ge information om vilken status/svårighetsgrad det är på lederna – klassificera.
- Även kommunerna i skogslandet ska ha märka leder med ett enhetligt klassificeringssystem.
- Satsa på vissa leder och gör de bra istället för att låta alla vara halvbra.
- Handikappade ska erbjudas leder som passar dom.
- Skoterlederna behöver utvecklas och bli bättre så att skoteråkarna håller sig där. Skoterlederna är även en säkerhet för skidturister.
- Utveckla säkerhet som går att ladda ner på appar.

Kanalisering och koncentration av turism

- Utveckla befintlig verksamhet
- Ska tävlingar begränsas?
- Exempel: 30 ”Guldturer” i Funäsfjällen
- Utveckla hållbarhetskriterier: transparens, förankring, bygg referensgrupper
- Zonering
- Koncentration i befintlig infrastruktur
- Revidera hinder för hållbar turism i befintliga nationalparker
- Infrastruktur, vandringsleder, boendeanledningar
- Nya skyddade områden, lyfta in näringslivet/besöksnäringen
- Vägar, flyg, tåg
- Nätverksekonomi
- Ökningen av antalet besökare är den globala resenären
- Etablering av nya flyglinjer kräver regional medfinansiering tillsammans med flygoperatörerna

Rennäringens framtid är avgörande för fjällmålet

- Rennäringen behöver områden som är orörda.
- Renen formar fjällen, är en del av ekosystemet.
- Rennäring har problem även utanför fjällområdena.
- Ge akt på flyttningslederna vid planering av andra aktiviteter till fjälls.
- Mer kunskap om rennäring behövs och kunskapen måste spridas till alla beslutsfattare.
- Leder kan dras runt viktiga områden för rennäringen, som en kompromiss.
- Rennäringen behöver informera om sin situation.
- Bättre förståelse för varandra: länsstyrelser – exploatörer – rennäring
- Miljömålet säger att rennäringen bör kunna bedrivas långsiktigt i nuvarande omfattning. Detta förutsätter att man kan samspela med andra intressen. Vid omfattande intrång i renbetesmarkerna ökar teknikanvändningen, vilket inte är komplikationsfritt.
- Rennäringen vill vara en förhandlingspart och vill in tidigt i prövnings- och etableringsprocesserna. Man vill också finnas med hela vägen och träffa alla övriga parter.
- Exploateringarna slår orättvis inom renskötselområdet – vissa byar är mycket trängda. Kommunerna måste tydligt uppmärksamma rennäringen i sina översiktplaner – ha ett långsiktigt tänk kring markanvändningen.
- Vi måste fråga oss vad vi vill ha för utveckling – är vi i grunden positiva till exploateringarna i fjällen eller springer vi bara åt samma håll – oreflekterat?
- Vi som bor i fjällregionen måste lära oss att själva nyttja områdenas resurser – inte bara titta på när andra tar för sig.
- När det gäller intrången vill rennäringen ha ersättning för de merkostnader som uppstår – företagen måste kompensera rennäringen för detta. Rennäringen tittar på modeller för vinstdelning (”benefit charing”). Kan t ex handla om att en del av ersättningen avsätts i en särskild fond som även kan tillfalla kommande generationers renskötare (t ex stötta vid generationsväxling etc). Här finns ett problem med att det finns en bild av att renskötarna är tysta ”bara man sticker åt dem en miljon”. Pengar är inte lösningen på alla konflikter om markanvändning. Idre sameby vill t.ex. inte ha några pengar, de vill ha ersättningsmarker. Funkar dock inte i alla delar av renskötselområdet. Viktigt att Länsstyrelsen bevakar det allmänna intresset rennäring – det ena utesluter inte det andra.
- Kommuner, länsstyrelser m.fl. bör fundera mer på behovet av övergripande markanvändningsplaner för hela fjällområdet. RMHP var ett bra initiativ men har kanske inte fullföljts som det var tänkt. Innan man drar igång ett nytt, stort arbete måste man veta hur det ska nyttjas.
- Hur fungerar riksintressena idag? Är det för stora områden som pekas ut (t.ex. för rennäringen)? Tappar de status när det är så stora? Möjligen borde man jobba mer på innehållet i RI, titta på viktiga stråk och plocka kärnområden. Detta har man dock gjort för rennäringen där man bara fått ta med ca 30 % av betesmarkerna.
- Problemen med de kommunala översiktsplanerna är bl.a. att de inte har bäring över tid. Ska aktualiseras och vid behov revideras varje mandatperiod. Nya kommunledningar gör nya bedömningar i markanvändningsfrågor.
- Hur fungerar dialogen mellan rennäringen och kommunerna? Funkar bra i vissa fall men vissa kommuner tar inte med RI för rennäringen i ÖP trots påpekanden.
- Behövs det kanske en revidering av Miljöbalken så att den beaktar rennäringen?
- En bra plattform som känns mer naturlig för samerna för lokal förankring av frågor kring fjällen efterlystes
- Samerna måste komma ur offerrollen och inte bara få reagera på alla propåer och beslut som de berörs av
- Omodern rennäringslag, kopplingen samernas rättigheter – renägande är ej bra
- Sametinget och de inbördes konfliterna bland samebyar, mellan renägande och icke-renägande samer – negativt för samernas möjlighet att utöva inflytande över frågor som fjällområdena och renbeteslanden
- Arbetet med den Nordiska samekonventionen
- Rätten till land och vatten

Anna Gillgren och Jenny Novén (båda Strömsunds kommun).

Fjällplanering

- Lokala konflikter: fiske, viltskådning, skoter, vandring...
- Skriva in servitut för markägare, till exempel för leder.
- Behövs bättre fjällpolitik för att kunna samverka mellan intressen – mer samverkan hos regeringen istället för samepolitik, turistpolitik, vindkraftspolitik mm
- Utse någon som är ansvarig för fjällmiljö, d.v.s. nationell fjällstrategi och fjällpolitik
- Våga planera!
- Regional plan för fjällanvändning
- En sammanhållen fjällpolitik
- Jobba med helhetsperspektivet istället för att behandla olika ärenden som isolerade enheter.
- Jobba preventivt med regional plan för att vara beredd på intressenters behov
- Fjällområdet en helhet som är delad i öst-väst-delar
- Är den regionala planen fjällområdet? D.v.s. 15 fjällkommuner, fyra länsstyrelser + andra myndigheter
- Fördjupade planer vs levande översiktsplan
- Samebyarnas icke-närvaro i samråd beror på bristande resurser: obetald tid för medverkan i samråd, kompetens saknas i samebyarna, resurser för inköp av kompetens saknas.
- Nationella direktiv för de praktiska/verkliga intressekonflikterna/processer som äger rum i kommuner eller regioner.
- Fjällkommunerna har inte alltid resurser = ekonomi + kompetens
- Viktiga frågor måste även resursstärkas med statliga medel för att kunna leverera förutsättningar för en hållbar utveckling.
- Kompetensfrågan, regionalt.
- Starka lobbygrupper kan påverka.
- Nytt processtänk inför ansökningar. Inblandning av samtliga intressenter tidigt i processen. Identifiera problemen/konflikterna tidigt, så att ej ”lösningen” gått för långt.
- Idag ett pussel av planer utslängda i olika tidsepoker med den tidens möjligheter till analys och grafisk presentation. Gränser är ett trubbigt sätt att redovisa eftersom ett område ofta är i beroende av sin omgivning.
- GIS borde ge bättre möjligheter till analys och presentation.
- Det har också hänt mycket nytt: landskapskonvention, gruvor, rovdjur, vindkraft, kraftledningar, skoter (mindre snö längs kusten, mera besökare/åkare; ny teknik, hopp, trick, backe; stort norskt intresse, mera besökarer/åkare;
- Nya aktiviteter; cykling, kite, äventyrsturism
- Nya mönster, kortare tid till aktiviteter d.v.s. mer slitage nära vägar, anläggningar alt krav på helikoptertransport
- Klimatförändring!?
- Myt att det är trångt i fjällen! I vissa delar Åre, Härjedalen, Sälen där ”alla” är så kan det nog upplevas trång men i hela området norr om Åre till Treriksröset gott om plats förutom på några ställen men kanske inte lika hippa fjäll. Dessa är ju mer otillgängliga, avstånd, kommunikationer, service
- Funderingar hur långt allemansrätten skall gälla: bärplockning, äventyrsturism, slitage, nedskräpning

Ett program för fjällområdet

- Bör vi jobba för ett samlat program för fjällområdet? Bör kanske bygga vidare på översiktsplaneringen och bygga in markanvändningen i ett större perspektiv. Alla måste våga arbeta mer långsiktigt – det är mycket viktigt att lägga fast en riktning och sedan hålla fast vid den.
- Ofta kan det vara svårt för en liten kommun att hålla fast vid en plan om det kommer en rik exploatör.
- Markkonflikternas omfattning varierar längs fjällkedjan. I vissa delar av Jämtland finns det mycket stora anspråk från flera håll.
- Anspråken behöver i sig inte ses som något negativt. En konflikt kan också vara en utgångspunkt för en positiv förändring och utveckling. Att säga nej till en förändring är ofta en naturlig första reaktion men genom en bra och öppen process kan detta vändas till något positivt. Översiktsplaneringen kan vara ett redskap för att åstadkomma en sådan diskussion.
- Fjälldelegationen bör ta tag i och initiera ett samarbete mellan de 15 fjällkommunerna!!

Avvägning mellan olika riksintressen

- Olika riksintressen inom samma områden. Vilket är viktigast?
- Ju större områden för riksintresse desto mer ”urvattnat” blir det.
- Bättre med koncentrerade områden, där riksintresset är som störst.
- Större ansvar på dem som pekar ut riksintressen.
- Det läggs i en hög bara och kommunerna får göra avvägningar.
- Hur ska man kunna värdera? Fel i detta system.
- Gör revision, samordna regelverket.
- Inrätta en utredning som går till botten med definitionen.

Samverkan

- Samverkan mellan kommuner, föreningar, olika intressen
- Goda exempel på bra samverkan med bra resultat: Destination Funäsfjällen som bland annat har skoterledsområde med 45 mil skoterleder, 30 ”Guldturer” och 30 mil preparerade skidleder.
- Inrätta ett länsråd/fjällänsmöte. Gå ut med bredare inbjudan till rennäring, markägare, STF, kommuner, Trafikverket, Naturvårdsverket, mfl.

Dan Jonasson (SSR/VisitSapmi) och Carin Berglind (Åre kommun).

Konflikter mellan olika önskemål och intressen

- Rennäringen allt mer trängd av andra intressen
- Vattenkraftens intrång på betesområden och flyttleder – alternativ finns ej längre till de områden som förlorats
- Svårt komma fram till hållbara lösningar om inte rovdjursfrågan löses på ett sätt som faktiskt möjliggör en långsiktigt hållbar renskötsel – går med stora rovdjursstammar
- Jakt- och fiskekonflikterna
- Småviltjakten i fjällen – konflikter och problem som måste lösas
- Storskaliga skogsbruket mycket negativt för renbetet
- Staten värsta skogsägaren på Domänverkets tid
- Inte bra att en stor aktör dominerar
- Att Fastighetsverket förvaltar statens skogar i fjällområdena bättre än en sammanslagen statlig aktör
- En växande gruvnäring blir ett allt större problem
- Turismen både problem och möjlighet
- Störningar från turism, skotertrafik, bebyggelse m.m.
- Turismen möjlighet genom att förståelsen för samerna kan öka
- Samerna måste själva öppna upp sin kultur mer för turisternas intresse – det finns en tveksamhet till detta bland många samer
- Mångfald i utbudet för fjällturisterna viktigt
- Turism inriktad på den samiska kulturen måste marknadföras bättre
- Glesbygdens problem också samernas problem
- Fjällkommunerna måste hålla samman, både samer och inflyttade
- Infrastrukturen måste förbättras för att turismen ska kunna fungera
- Samiska identiteten stärks nu bland unga samer vilket kan vara en möjlighet för samernas framtida vidare existens

Att se helheten och de kumulativa effekterna

- Mycket ansvar läggs på samerna, omöjligt för dem.
- Hur vet vi när vi har exploaterat tillräckligt i fjällvärlden? Hur mycket ska vi exploatera?
- Gör planer på länsnivå med hänsyn till hur det ser ut i grannområdena.
- Zoneringar, styra verksamheter till olika områden.
- Ekonomiska styrmedel, bygga in ”morötter” i systemet. Exempelvis ekonomiska styrmedel till renskötarna för bete där det behövs.
- Applicera befintlig EU-lagstiftning
- Skapa riktlinjer
- Mer kunskap. Ta del av andra områdens erfarenheter. Vad blir det lokala utfallet av t.ex. vindkraft? Blir det mer arbetstillfällen? Vart går pengar?
- Konklusion: Göra grundläggande planering som möjliggör att både ha kakan och att äta den.

Samhällsservice i fjällområdet

- Det är ett stort problem när den grundläggande samhällsservicen avvecklas i fjällkommunerna – t ex när den fasta telefonin klipps utan att det finns mobiltäckning. När posten dras in försvinner ofta förutsättningen för små företagare. Om det inte finns något bredband kan man inte fixa bankärenden. Här finns ingen konflikt mellan olika intressen – även rennäringen behöver bredband.
- Ansvar för den grundäggande samhällsservicen finns på många nivåer – hos invånarna/kommunen, marknaden och staten. När marknaden inte vill investera i bredband måste staten ta ett ansvar. De system vi bygger nu, med ideella organisationer på byanivå som bygger och driftar bredband, är sårbara och inte hållbara i längden.
- Detta är frågor som fjällkommunerna borde diskutera och driva gemensamt – är en grundförutsättning för den framtida utvecklingen.

Gruvor

Två dimensioner. På plussidan:

- Skapar sysselsättning
- Nationellt oberoende med hänvisning till att vi kan försörja vår industri med metall och mineral (byta med andra nationer)
- Global säkerhet då man inte behöver förlita sig på vissa enstaka nationers resurser (tänk om Iran eller Nord-Korea var de enda som har en viss mineral, jordartsmetall)

På minussidan:

- Ingreppet kan skapa konflikter med andra intressenter
- Lokalsamhället kan ställas inför stor kostnader vid etablering och avveckling: VA, bostäder bygg (riv), infrastruktur, planprocess, återställande, samhällsstruktur efter gruvan
- Utveckling av nya metoder för utvinning? Kanske bättre att vänta tills de kommer? Ny krav/behov av metaller t.ex. för miljö och elektronik
- Återföring skatt/avgift till lokalsamhället tex en ”naturresursfond”
- Sammanfattning: Globalt ansvar – lokal konflikt

Aha-upplevelser, lärdomar, insikter?

Magnus Langendoen, Länsstyrelsen Västerbottens län:
– Jag har fått en ny syn på rennäringen och nya tankar om utförsåkningen och den turismen som är koncentrerad till Dalarna, Härjedalen och Jämtland. Jag har också fått många tankar om de konkurrerande näringarna och hur de samspelar.

Anne Dahlgren, Krokoms kommun:
– Att vi måste samsa intressen, väga och planera. Jag önskar att regering och riksdag har tydligare riktlinjer, ungefär som när det gäller riksintressen, och att det blir en större, demokratisk process där allas intressen vägs in och att man inte utlämnar kommunerna att fatta besluten.

Anders Karlsson, Ljungdalsfjällens turistbyrå:
– Hur svårt och komplext det är att väga och vem som ska göra det, alltså stå för vågskålen.

Anders Bergman, Strömsunds kommun.
– Jag som jobbar med kommunens nya översiktsplan undrar hur vi ska få in både bevarandet och exploateringen?

Daniel Danielsson, Åre kommun:
– Jag här lärt mig mycket om det stora behovet av avvägningar och hur komplext det arbetet är.

Elin Noven, Krokoms kommun:
– Jag har fått ökad förståelse för konflikterna och särintressena, exempelvis vindkraft och renskötsel. Och hur får man ihop det?

Sven-Erik Hammar (LRF Skogsägarna) och Britt Bohlin (Jämtlands län).

Åsa Persson, bergmästare, Bergsstaten/SGU:
– Massor om vindkraften, att renbetet är viktigt för biologisk mångfald och att sysselsättningsgraden är så hög.

Per-Olof Wikberg, Ulrika Karlsson och Katarina Schough (samtliga Naturvårdsverket).

Jerker Bexelius, verksamhetsledare på Gaaltije, sydsamiskt informationscentrum:
– Jag har fått en bra bild av hur många intressen det finns i fjällvärlden och hur komplext det är.

Text och bilder: Claes Ahlström

Deltagare

Abrahamsson	Caisa	Sorsele Kommun
Ahlström	Claes	Länsstyrelsen Jämtlands län
Alatalo	Marita	Länsstyrelsen Västerbotten
Anderson	Björn	Statens Fastighetsverk
Andersson	Anders	Strömsunds Kommun; Kommunchef
Andersson	Jan-Olof	Strömsunds Kommun
Andersson	Magdalena	Länsstyrelsen Västerbotten
Andreasson	Lars	Strömsunds Kommun
Annerberg	Rolf	Formas/Miljömålsberedningen
Ask	Jan	Sorsele kommun
Bergelin	Ulf	Länsstyrelsen i Norrbottens län
Bergh	Claes-Göran	Jämtkraft AB
Berglind	Carin	Åre kommun
Bergman	Anders	Strömsunds kommun
Bexelius	Jerker	Gaaltije
Bohlin	Britt	Länsstyrelsen Jämtlands län
Boman	Fred	Jokkmokk Iron Mines AB
Bussqvist	Anders	Länsstyrelsen i Jämtlands län
Dahlgren	Anne	Krokoms Kommun
Danielsson	Daniel	Åre kommun
Emanuelsson	Urban	SLU
Eriksson	Helena	Länsstyrelsen Jämtland
Eriksson	Lars-Börje	Åre Destiination
Eriksson	Vivi	Miljö- och byggn. Gällivare kommmun
Esselin	Anders	Man & Nature AB
Evert	Bo	Svenska Fjällklubben
Fredman	Peter	ETOUR/Mittuniversitetet
Fredriksson	Annika	Swedish Lapland Tourism
Färdmo	Pär	Statens fastighetsverk
Gerramo	Hans	SLAO
Gillgren	Anna	Strömsunds kommun
Grapenfelt	Mattias	Svenska Turistföreningen
Halvarsson	Hans	Länsstyrelsen Jämtlands län
Hammar	Sven Erik	LRF Skogsägarna
Hedlund	Ingrid	Jämtland Härjedalen Turism
Johnsson	Tomas	Älvdalens kommun
Jonasson	Dan	SSR/VisitSapmi
Jonsson	Björn	Länsstyrelsen Västerbotten
Jonsson	Håkan	Sametinget
Jonsson	Jörgen	SSR
Jonsson	Kristina	Länsstyrelsen Jämtlands län
Karlsson	Anders	Ljungdalsfjällens Turistbyrå
Karlsson	Ulrika	Naturvårdsverket
Kjellström	Maria	Åre kommun
Kojan	Jonas	Destination Funäsfjällen
Kyhlberg	Ingemar	SITE Destination
Langendoen	Magnus	Länsstyrelsen Västerbotten
Lindholm	Jan	Miljöpartiet i Riksdagen
Lindow	Magnus	Länsstyrelsen Jämtlands län
Ling	Magnus	Svenska Turistföreningen
Lundvall	Anders	Naturvårdsverket
Löfgren	Susanna	Länsstyrelsen Jämtlands län
Magnusson	Per-Eric	Åre kommun
Myhr	Annika	Härjedalens Kommun
Möller	Rebecca	Länsstyrelsen i Norrbottens län
Nilsson	Åke	Vilhelmina kommun
Nord	Leif	Åre kommun
Nordin Jonsson	Åsa	Laponiatjuottjudus
Nordwall	Fredrik	Havs-och vattenmyndigheten
Norrfalk	Maria	Länsstyrelsen Dalarna
Novén	Elin	Krokoms kommun
Novén	Jenny	Strömsunds kommun
Nygårds	Peter	STF
Näslund	Ingemar	Länsstyrelsen i Jämtlands län
Ottosson	Karl-Johan	Vilhelmina Kommun
Persson	Åsa	Bergsstaten/SGU
Peterson	Anna	Landskapsarkitektur SLU
Schough	Katarina	Naturvårdsverket
Staaf	Christer	Vilhelmina Kommun
Strömgren	Bengt	Dorotea Kommun
Svenson	Stig-Åke	Länsstyrelsen Dalarna
Sätherberg	Anna-Caren	Åre kommun
Tenn	Kjell	Älvdalens kommun
Thomsson	Lars	Regeringens vindkraftsamordnare
Thuresson	Ida	Åre kommun
Thyberg	Ingrid	DromCon AB
Thörnelöf	Eva	Naturvårdsverket
Tiren	Harald	Journalist
von Sydow	Anna	Naturvårdsverket
Wallén Mattsson	Marina	Länsstyrelsen i Jämtlands län
Wallin	Göran	Swedish Lapland Tourism
Wennström	Bernt	Gällivare kommun
Westgard	Johanna	Strömsunds kommun
Westin	Kerstin	Umeå Universitet
Wikberg	Per-Olov	Naturvårdsverket
Wännström	Britta	Länsstyrelsen i Norrbottens län
Wärnick	Olle	Storumans Kommun
Öhlén	Anders Olof	Bergs kommun
Öjeryd	Kjell	Sorsele kommun
Ölvebo	Henrik	Miljö- och byggn. Gällivare kommun
Österberg	Sven-Erik	Länsstyrelsen i Norrbottens län

Turister vid Njupeskärs vattenfall i Fulufjällets nationalpark, Dalarna.

Program

4 februari

12:00 Lunch och incheckning

Fjällområdet – en unik del av Sverige

13:00 Praktikaliteter
Anders Esselin, moderator

13:05 Välkomna
Maria Norrfalk, landshövding Dalarnas län

13:30 Långsiktigt hållbar markanvändning
Rolf Annerberg, generaldirektör Formas

14:00 Den socioekonomiska utvecklingens tre geografier – folk, pengar och jobb
Kerstin Westin, professor Umeå Universitet

14:30 Storslagen fjällmiljö
Eva Thörnelöf, avdelningschef Naturvårdsverket

15:00 Fika

Trender inom besöksnäringen

15:30 Anslag/inramning
Britt Bohlin, landshövding Jämtlands län

15:40 Alpin turism motor i fjällens turismutveckling
Hans Gerremo, SLAO

16:10 Känn dina fjäll!
Peter Nygårds, ordförande Svenska turistföreningen (STF)

16:40 Bensträckare

16:45 Skyddade fjäll med upplevelser i fokus
Peter Fredman, professor ETOUR/Mittuniversitetet

19:00 Middag

5 februari

08:00 Välkomna tillbaka
Moderator

Trender inom större industrietableringar

08:05 Anslag/inramning
Magdalena Andersson, landshövding Västerbottens län

08:15 Guldrusch i gruvnäringen
Åsa Persson, bergmästare Bergsstaten/SGU

08:45 Vind – en kraft med potential
Lars Thomsson,Vindkraftsamordnare mitt

09:15 Fjällekosystems resiliens
Urban Emanuelsson, professor Sveriges lantbruksuniversitet

09:45 Fika

10:15 Rennäringens samverkan med andra näringar i fjällområdet
Jörgen Jonsson, ordförande Svenska Samernas Riksförbund (SSR)

Framtida utmaningar

10:45 Workshop

12:50 Summering
Sven-Erik Österberg, landshövding Norrbottens län

13:00 Lunch